

hogy kapcsolatba hozható ez a szerző objektív módszerével is: csak a tárgyszerűen megragadható dolgokról ad bátran képet, a lelki tájakat nem kutatja eléggé. Pedig a kötet legjobb riportnovelláiban a tárgyi és lelki világ egysége, valamint az idő, a változó idő érzékletes megjelenítése (a nagyobb fokú személyesség révén is!) az igazán érdekes és emlékezetes. Az ismert tárgyi világot, objektív tényeket ezekben a riportnovellákban (*Cigánylagzi, Búcsú a gémeskutaktól, Mi történt 1959-ben?, Utolsó magángazdálkodók*) elmélyíti az emberi világ érzékletes megjelenítése: arról adnak számot ezek az írások, hogy mi történt és mi történik a paraszti lélekben az utóbbi másfél évtizedben. S ez a legfontosabb téma; ebben tudja kamatoztatni Serfőző Simon is a költő többletét. Ezekben az írásokban alakul ki egy mélyebb emberi világ rajza: az időhöz kötött objektív külsőségek mögött és fölött megjelenik az ember és a történelem általánosabb, maradandóbb érvényű küzdelme, valamint a hatvanahetvenes évek paraszti tudatának a változasképe. Megfélemlítettség, lassú beletörődés a sorsba, majd az új értékek felismerése és a megbékélés az új élettel. De annak a tragikumja is, hogy ez az idős parasztlak számára megkésett változás már: nem tudnak vele igazán élni, az ő életük értelme és kerete már csak a munka, a gyakran szinte öncélú munka. Sok olyan eleme van az idős parasztlak mentalitásának, amelyek még a múltból, az elemi létezésért való állandó küzdelemből öröklődtek beléje. Serfőző Simon könyve a mai paraszti világ bemutatásával érzékeli ezt. Azért hatja át szelíd szomorúság is ezt a fejlődésről beszámoló könyvet, mert az író mégiscsak az ember izgatja elsősorban, s kimondatlanul is benne van írásaiban az a szomorúság, hogy az ember nem változott annyit, mint környezete. (*Magvető, 1978.*)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Kovács Sándor Iván: Jelenlévő múlt

József Attila-idézetet választott új tanulmánykötete címéül Kovács Sándor Iván, mert meggyőződése, hogy irodalmi múltunk legjava ma is elevenen élő hagyomány lehet, s literatúránk jelene pedig a történelem távlatossága nélkül meg sem érthető. Előző könyvének címadó földrajzi metaforája (*Pannóniából Európába, 1975*) történelmi jelentéssel bővül. Ama könnyed természetességben, mellyel a szerző irodalmunk régiebb és újabb fejezetei között kapcsolatokat keres, szemléleti tágasság érvényesül. Tárgyköre és érdeklődése közé nem emel sorompókat az idő: Budai Parménius István humanista életműve ugyanúgy élményévé válik, mint például Sütő András munkássága. A múlt az ő számára többértékű: néha aktualizálható jelkép, másszor tárgyilagos lírai önarckép fölvezetésének lehetősége, de sohasem bevégzett tény. Az előbbi esetre Gaál Gábor Szepsi Csombor-kiadását és Dienes András Balassi-regényét idézi, az utóbbira pedig Vas István Rákóczi-élményét. Minden, csak nem „korszak-irodalomtörténész” — nem specializálja el magát személytelenül és szenttelenül a kutatás részletkérdéseibe, inkább az idő korlátatlanságában otthonos. József Attila egyetemi szemináriumi dolgozatának és Csáti Demeter Pannóniai énekének elemzése Kovács Sándor Iván feldolgozásában egyetlen esszé. A Rákóczi-émlékiratokat fordító Vas István és a „*Nagyszombat, 1704*” című verset író költő számára elválaszthatatlan. Bizonyítja, hogy Sütő esszé- és drámaírása az erdélyi emlékiratirodalomból és a protestáns teológizálásból magyarázható. E mozgékonytáncnak, rugalmasságnak mégse ára a publicisztikai nagyvonalúság, a dilettáns felületesség. Kovács Sándor Iván aprólékos és részletekbe menő műgonddal, a lehető szakmai teljesség és megbízhatóság igényével ír, logikai építményei mindig a bizonyító filológia tégláiból emelkednek.

Kovács Sándor Iván az úgynevezett filológiai esszé műfaját műveli, de a személyesség és szakszerűség ritka ötvözetében. Mintha első irodalomtörténeti hősenek, az Európában utazó Szepsi Csombor Mártonnak nyugtalan kutató ösztönét fejleszteni tovább tanulmányírói magatartással. Az írás számára nem pusztán stúdium, hanem fölfedezés is — az élmény forróságával és a közvetíthetőség pedagógusi örömeivel, a birtoklás és számbavétel tudatosságával. Objektív ítélet, egyszersmind tudásvágy és rokonkereső hajlam kielégülése. „Nem előkelő krónikás vagyok a hajn, hanem magam is a megszállott legénységből való, nem restellem hanyatt-homlok odahagyni finom műszereimet, hogy felhágjak az árboccsúcsra, ha elkiálthatom: Föld, Föld!” — olvassuk vallomásában. Kismarjáról, Bocskai István fejedelem szülőfalujáról egyszerre szól az oknyomozó tárgyilagosság hangján és önnön szülőföldjére emlékező nosztalgiaikkal. Bethlen Gábor, Szenci Molnár portréját — Berki Viola rajzain — művészi élményként is megéli. Jobban szeretjük e lírát, ha rejtettebb, az anyagon távolról átcsillanó, ha például „a régi magyar irodalom esztétikai feltámaszthatóságának” eszméjében ölt testet, s kevésbé, ha megreked életrajzi adalékokban. (Előbbire a *Psalterium Ungaricum* világképéről írott kitűnő esszé, az utóbbira a Fábry Zoltánról szóló naplószerű írás a példa.) Legfőképp mégis a vállalás, az azonosság tudatát jelenti e személyesség, kutatói vonzalmat a reneszánsz utazási irodalom és a XVII. századi protestáns zoltárköltészet modern párhuzamai iránt. Értéke, hogy elfogulatlan, esztétikailag elkötelezetlen, prekoncepciókat mellőző álláspont, izlésbeli beszűkülés helyett sokirányú érzékenység. Szemléletében eklektikus túlfeszítettség nélkül fér meg Illyés esszéírása és Weöres proteuszi költészete, Darvas szociográfiája és Vas István lírája, Galgóczi novellisztikája és Váci Mihály, Garai Gábor poézise. Figyelme kiterjed a határon túli kisebbségi magyar irodalmakra is. A kritikus, a szerkesztő és az irodalomtörténész feladatköre Kovács Sándor Iván számára egyetlen szerep, a látásmód azonossága és lényegi egysége.

A szemléleti tágasság és önérvényesítő líraiság Kovács tanulmányíró módszerét is meghatározza. Szeret bő anyagban tájékozódni, gondolatmenete szinte folyondárként futja be tárgyát, sokféle ágazón. Adatok és absztrakciók halmazából formál logikai rendet. Mint mikor egyetlen roham helyett utcai harccal vesznek be egy várost, minden házáért külön csatát vívnak. Esszéíró alapképessége a kép- és eszmetársítás, közeli és távoli analógiák fölfedezése, asszociációk burjánztatása. (Néha az oksági kapcsolatokon is túlhaladón.) Így ismer rá Psyché alakjában Czöbel Minkára, Rákóczi Ferenc *Buzgó énekében* Zrínyi eposzáinak, a *Szigeti veszedelemnek* szövegére stb. „Én inkább a bőséges viszonyításokra alkalmat adó pályakép és az irodalomtörténeti rendszerességű kritika iránt vonzódok” — vallja önmagáról. Módszere mint az olajkutatóké: „roppant anyagban minőségi mélyfúrásokat” végezni. Efféle hajlamához legközelebb az összehasonlító motívumkutatás esik. Legfontosabb dolgozatai egyikében az Ulysses-metafora történeti útját vázolja Dantétól Petrarcán át Joyce-ig, Janus Pannoniustól Szőnyi Benjáminon át Babitsig és Vas Istvánig. Közben rohanó, egymást váltó képekben tárul föl a középkor és a reneszánsz, a barokk és a klasszicizmus, a XX. század világa. A régi magyar irodalom különben is kedvező terep logikai és intuitív képességeinek tornáztatására: szüntelen hiányzó láncszemeket kell keresnie, a folytonosság hézagait betöltenie. Stílusa is egyszerűsödött közben: a korábbi írások mutatványos és barokkosan zsúfolt képességét racionálisabb kifejezésbeli gazdálkodás váltotta föl.

Kovács Sándor Iván könyvének fő érdeme, hogy a magyar irodalom egységére figyelmeztet. Ne osszuk föl elavult és korszerű szeletekre, ne a mesgyéket és parcellákat lássuk benne, hanem ami a régiebb és újabb korszakokat összeköti. Az esztétikum érvényének változatlanágát és az életábrázolás mindig időszerű gazdagságát. (*Szépirodalmi Kiadó, 1978.*)

GREZSA FERENC